

RECENZE A ZPRÁVY

ŠAMBERGER, Zdeněk, *Studie k dějinám československého archivnictví*, Praha: Národní archiv 2005.

Na závěr roku 2003 oslavil PhDr. Zdeněk Šamberger, CSc. životní jubileum a na počátku roku 2005 byl Národním archivem v Praze pod pečlivou redakcí Jana Kahudy vydán jeho poněkud netradiční jubilejní sborník s názvem *Studie k dějinám československého archivnictví*. Jeho zvláštnost spočívá v tom, že na 363 stranách jsou soustředěny v minulosti již vydané statě Zdeňka Šambergera. Všechny se týkají buď nejnovějších dějin archivnictví u nás nebo vývoje metodologie, včetně historických souvislostí.

Do sborníku byly zařazeny studie: *Československé archivnictví po roce 1918. Stav a organizační vývoj* (původně Sborník archivních prací 18, 1968, s. 3-85), *Československé archivnictví po roce 1945* (původně Sborník archivních prací 18, 1968, s. 321-362), *Archivně teoretické názory u nás po roce 1918. Stav a vývoj* (původně Sborník archivních prací 20, 1970, s. 3-56), *Archivní teorie a praxe po roce 1945. Stav a vývoj* (původně Sborník archivních prací 21, 1971, s. 385-464), *K archivní restituci s Rakouskem po roce 1918* (původně Právněhistorické studie 33, 1993, s. 117-139) a *Slovensko a archivní restituce po roce 1918* (původně Slovenská archivistika 25, 1990, s. 21-42). K tomu předmluva ředitelky Národního archivu v Praze PhDr. Evy Drašarové, CSc., doslov jubilujícího autora a nezbytný úvod editora. To vše doplněno podrobnou bibliografií jubilanta, která ukazuje jednak autorovu píli a pracovitost, směřující jak k dějinám oboru a dějinám metodologie oboru, tak i k jeho oblíbeným historickým tématům, jednak naznačuje, že právě mezi nimi se zřejmě hlavní zájem Zdeňka Šambergera poněkud posunul. Doposud převažující témata z českého 19. století byla v poslední době výrazně doplněna, možná dokonce vystřídána dějinami první poloviny 20. století.

Publikované statě jsou z části historickými studiemi, jejichž těžiště, při zachování nutných starších souvislostí, náleží do období meziválečného Československa. Historicko metodologické rozbory zasahují více i dobu poněkud starší, podle toho, jak se u nás šířily tehdy velmi moderní a progresivní evropské myšlenky a odlišně formulovaná paradigmatata oboru. Ta část, která se týká vývoje po druhé světové válce, nese sice rovněž charakteristiky profesionálního zpracování vývoje oboru i metodologie daného období, ale protože v této době byl autor textů dosti často přímým účastníkem, někdy i více či méně zřetelným spoluhybatelem rozhodujícího dění, nelze nevidět osobní zainteresovanost autora. Nejedná se však v žádném případě o memoáry. Zdeněk Šamberger zaujímá poměrně jednoznačný postoj vůči situacím a jejich řešením v dané době, který je však vždy doplněn argumentací všech zúčastněných stran. Jde o postoj dokonalého profesionála, respektujícího dobové reálie a souvislosti.

Nabízí se využití tohoto sborníku pro potřeby studentů nejenom oboru archivnictví. Je však třeba mít na zřeteli, že pro plné porozumění některým partiím je

nutné znát širší souvislosti a nezřídka i politický kontext většinou nejjednodušších sledovaných období. Sborník bude zřejmě složitým studijním textem, ale velmi užitečnou širší četbou, kterou by mohli přivítat i všichni, kdo se věnují jak nejnovějším dějinám správy, tak například dějinám vědy ve velmi rozmanitých vztazích. Kromě toho je třeba připustit, že některé naznačené otázky se doposud nestaly vyřešenou minulostí, takže soustředění těchto textů do jediného sborníku možná lépe zvýrazní to, co tak říkajíc „neodvál čas“. Naopak situace, kdy archivnictví nejenom naše, ale především to současné evropské, znovu po více než 100 letech hledá nová řešení a cesty své práce, možná znovu nové paradigma oboru, snad přímo vyžaduje ohlédnutí za vlastní, relativně ne příliš vzdálenou, ale díky mnoha okolnostem dost dynamickou, minulostí. Kdo jiný by se měl z vlastních dějin, když ne archiváři?

Marie Macková

KOL. autorů, *Varnsdorf město průmyslu a zahrad, Varnsdorf 2003, 441 s.*

U příležitosti 100. výročí svého založení iniciovala firma TOS Varnsdorf a.s. vznik a vydání rozsáhlých dějin města v podobě výpravné i odborně velmi vysoko stojící publikace. Při této práci se sešel kolektiv 22 autorů z řad odborníků příslušných vědních oborů i technických realizátorů, včetně zástupce firmy, kteří svým dílem přispěli k celkovému obrazu města složenému do mnohovevstevného útvaru, v němž je textu rovnocennou nejenom obrazová složka, ale i některé zajímavé a ne právě obvyklé technické realizace, umožňující propojit informace jinak vzdálených rovin.

Autorský a realizační tým tvořili Ing. Ivan Bílek, Mgr. Dana Boková, František Cvrk, prom. hist., Jiří Hás, Mgr. Vladimír Holeček, Milan Hrabal, Mgr. Petr Janák, Věra Jelínková, PhDr. Kristina Kaiserová, CSc., JUDr. Richard Klos, Ing. Jaroslav Melichar, Jan Němec, Stanislav Petr, prom. hist., Ing. Ladislav Plaňanský, Mgr. Vladimír Peša, Doc. PhDr. Zdeněk Radvanovský, CSc., PhDr. Otto Smrček, CSc., Ing. Zdeněk Šindlauer, Mgr. Vojtěch Vaněk, Bc. Hana Veselá, Miroslav Veselý a Mgr. Břetislav Vojtíšek.

Dějiny města jsou zachyceny v rámci 17 hlavních kapitol, jejichž základní text je postaven bez využití poznámkového aparátu, ale v daném případě to není na újmu kvality, protože kniha obsahuje velmi rozsáhlý a hodnotný seznam pramenů všeho druhu a k dispozici jsou literatury, takže případný zájemce je dostatečně výrazně poučen o zdrojích informací, ze kterých autoři vycházeli. Do základního textu, jež zhruba sleduje chronologickou linii, jsou začleněny drobné sondy tvořené někdy i velmi detailními fakty, jimiž je rozšířen stěžejní text. Použitá metoda ostřejšího stříhu a nezaměnitelného grafického rozlišení umožnila vytvořit tímto způsobem barvitý a dobře vnímatelný soubor informací a zároveň zabránila tomu, aby se některé pasáže jevily nevyrovnané, případně přetížené zaznamenanými podrobnostmi.

Komplexní obraz města začíná charakteristikou geografických, geologických a hydrologických podmínek, pokračuje obrazem neživé a živé přírody a přes savce se dostane k člověku a jeho nejstaršímu zaznamenanému výskytu. Popis středověké kolonizace krajiny je doplněn technicky zajímavou rekonstrukcí (pomocí volné průsvitky překrývající mapové zobrazení z roku 1945) možného rozsahu a struktury původní lesní lánové vsi, která v Čechách obecně není považována za příliš obvyklý typ, ale v příhraničních horských oblastech se vyskytuje relativně často. V dalším zpracování je velký prostor věnován stavebně historickému vývoji místa, které díky svému charakteru mělo jak lidovou architekturu tak v novější době výrazné architektonické články tvořící se městské a dominantně průmyslové zástavby.

Zvláštností Varnsdorfu je totiž jeho relativně pozdní vstup mezi města (až v roce 1868), kdy už rozhodně jeho charakter daný jak vnější podobou tak uplatňovanými životními modely a stereotypy neodpovídal vesnici, byť hodně velké, ale jednalo se o novodobé průmyslové centrum se všemi z toho v dané době plynoucími klady i zápory. Z této správní zvláštnosti se odvíjela i další, totiž umístění sídla soudního okresu při správní reformě v roce 1850 do Varnsdorfu, tedy do vesnice, což bylo v rámci principů této reformy dost neobvyklé řešení.

Varnsdorf moderní doby je představen jako společenské a kulturní, ale především jako výrazné průmyslové centrum. Rozsáhlá pozornost je věnována firmě TOS a jejím předchůdcům, počínaje továrnou Arno Plauerta. Popis dění je však rozložen v časové přímce, takže v žádném případě nepůsobí jako předimenzovaný, ačkoliv důvod celé realizace by to byl schopen omluvit. Navíc zřejmě kontinuita tohoto výrazného průmyslového podniku způsobila i to, že se autorský kolektiv byl nucen v patřičném rozsahu vyrovnat i s tou částí dějin města, která v jiných monografiích tohoto druhu působí problémy – s obdobím zhruba od roku 1948 do současnosti. A je zřejmé, že se tak stalo zcela profesionálně. Nejen, že nejde o pouhý nekomentovaný chronologický přehled událostí, ale zpracování je věcné a bez jednostranných emocí, a to nejen v těch partiích, které se věnují přímo průmyslovému podniku, ale i tam, kde jde o charakteristiku dalších oblastí života města.

Knih je doplněna rozsáhlou obrazovou dokumentací, jejíž součástí jsou např. i nákresy strojů a pro nejnovější dobu dokonce vybrané obrazovky speciálních počítačových aplikací. Stejně cenným doplňkem vysoké informační hodnoty je řada tabulek přehledně zpracovávajících statistické údaje všeho druhu. Z technického vybavení patří ke knize, kromě již zmiňovaného, ještě stručná resumé v němčině a angličtině a profesní profily členů realizačního týmu.

Tato rozsáhlá práce je reprezentativní hned v několika rovinách. Prvoplánově pro zadávající firmu TOS VARNSDORF a. s., v důsledku jejíž velkorysosti mohla vzniknout na takové úrovni. To sebou ovšem zároveň nese jistá omezení spočívající v její dostupnosti mimo okruh „zaměstnanců, partnerů a přátel“, jak zní firemní výhrada deklarovaná na počátku knihy. Bez ohledu na to však vznikla reprezentativní práce rozšiřující okruh těch, které mapují dějiny Němců v Čechách na

profesionální úrovni. A bez významu jistě není ani pro samotné město Varnsdorf, které obnovuje jednu z rovin vlastní identity tím, že hledá své kořeny v historii, v navázání kontinuity přerušené v důsledku politických událostí.

Marie Macková

MIKULEC, Jiří, 31. 7. 1627. Rekatolizace šlechty v Čechách. Čí je země, toho je i náboženství, Praha 2005, 196 s. ISBN 80-86515-54-0.

Jméno Jiřího Mikulce, znalce zejména náboženských dějin raného novověku, je pro mne vždy zárukou čtivosti a jasnosti podání nějaké historické problematiky. Přesvědčil jsem se o tom například v jeho pracích *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka* (Praha-Litomyšl 1997) nebo *Barokní náboženská bratrstva v Čechách* (Praha 2000). Jeho nová monografie, která letos spatřila světlo světa, mne navíc oslovila výběrem tématu. Rekatolizace totiž vyvolávala a dosud vyvolává řadu vášnivých diskusí, protože nedávný oficiální pohled na tento fenomén a na dobu 17. a první poloviny 18. století vůbec¹ se znatelně liší od současného „chápatvého“ hodnocení historiků nejen náboženských dějin.² A mezi takové moderní práce se tato kniha řadí.

Výchozím bodem Mikulcova nového díla je analýza patentu, kterým Ferdinand II. vypověděl nekatolickou šlechtu z Českého království (1. kapitola). Tento rozbor je dále zasazen do širších politických, náboženských a společenských souvislostí dějin první poloviny 17. století, kdy habsburský panovník potlačil revolty opozičních stavů ve své složené monarchii. Byla to doba, kterou vnímáme v mnohém jako přelomovou a sám Ferdinand II. uváděl řadu dalekosáhlých změn v život. Mezi ně patřila i plošná rekatolizace obyvatelstva Království českého. Mikulec ji v 2. kapitole střizlivě představuje jako pomalu se rodící (první polovina dvacátých let 17. století) a několik desítek let probíhající proces, který musel překonat řadu organizačních, technických, společenských i ideových překážek a jenž odpovídá tehdejšímu vývoji konfesionalizující se Evropy. Ve 3. kapitole autor detailněji rozebral názory katolického i nekatolického tábora na rekatolizaci. Věřen historikovu poslání dospěl k poznání, že „...každá strana měla svou pravdu, kterou zdůvodňovala jak rozumově, tak i citově a nábožensky...“ (s. 99) a že konkrétní

¹ Dosud se jím nechávají inspirovat kromě řady laiků též někteří rádoby historikové raného novověku. Srov. Jan FIALA, *Hrozné doby protireformace*, Heršpice 1997; TÝŽ, *Temno. Doba Koniášova*, Benešov 2001.

² Srov. Svatava RAKOVÁ, *Pobělohorské Temno v české historiografii 90. let: pokus o sondu do proměn historického vědomí*, ČCH 99, 2001, s. 569-588; Jiří MIKULEC, *Pobělohorská rekatolizace – téma stále problematické*, ČCH 96, 1998, s. 824-830; Zdeněk HOJDA, „*Idola*“ barokního bádání aneb jak se vyhnout *Skylle* a neupadnout v osidla *Charybdy*, in: TÝŽ (red.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 15-26. Za zmínku rozhodně stojí též reakce na článek Ivana ČORNEJOVÁ, *Pobělohorská rekatolizace. Nátlak nebo chvályhodné úsilí?*, DaS 23, 2001, č. 4, s. 2-6 v dalších číslech tohoto periodika. Srov. Ivo KOŘÁN, *Pochopit, ale neodpouštět. Poznámky k „Pobělohorské rekatolizaci“ Ivany Čornejové*, DaS 23, 2001, č. 6, s. 49-50 a Ivana ČORNEJOVÁ, *Několik vět na vysvětlenou*, tamtéž, s. 50-51.

historická skutečnost byla pro zastánce obou táborů velmi relativní, a proto s ní nakládali různě. V souvislosti s rekatolizací se Mikulec ve 4. kapitole též zastavil u otázky nízké efektivity a zdoluhavého prosazování rekatolizačních patentů. Posléze analyzoval jednání před reformačními komisemi a různé strategie, které komisaři používali při přesvědčování nekatolických šlechticů, aby konvertovali. Autor vykreslil též legální i nelegální praktiky, jak se mohli urození alespoň krátkodobě vyhnout nutnosti konvertovat a přitom žít dále v Čechách. V poslední kapitole Mikulec představuje samotný problém konverze a krátce naznačuje osudy emigrantů.

Knihu oceňuji nejen pro její čtivost a přehlednost, ale především pro její tolik potřebný nadhled nad spleť konfesijními poměry první půle 17. století, který církevní ani marxističtí historikové uplynulého století neměli. Za nejceněnější osobně považuji počáteční partii 5. kapitoly, kde si Mikulec položil – jak sám napsal – poněkud kacířskou otázku, „*zda víra, kterou nemínili opustit, pro ně [šlechtice, kteří nechťeli konvertovat, ale neodešli do exilu a raději snášeli „nekvální“ duchovní život] byla opravdu hlavní a největší hodnotou.*“ (s. 144) Na takovou otázku se však nedá plnohodnotně odpovědět. Na druhé straně v práci citelně postrádám alespoň základní porovnání české situace s rekatolizací šlechty usazené v dalších zemích habsburské monarchie (například na Moravě či v Horních a Dolních Rakousech, kde panovala do značné míry podobná situace), které by čtenáři zprostředkovalo plastičtější obraz vztahu šlechty, habsburského dvora a náboženství v 17. století. Na takovou komparaci však autor rezignoval, a proto se jeho kniha stala „pouze“ brilantním shrnutím našich znalostí o rekatolizaci šlechty v české kotlině.

Jiří Kubeš

URFUS, Valentin, *Císař Josef I. Nekorunovaný Habsburk na českém trůně*, Praha 2004, 172 s. ISBN 80-7277-211-2.

Knihou znalce novověkých právních dějin³ má v našich poměrech jeden primát. Jedná se vůbec o první český pokus o biografii císaře Josefa I., jehož krátké vlády v letech 1705 až 1711 se zatím nedostává velké pozornosti ani v rakouské

³ Prosadil se zejména studii o různých právnických otázkách 17. a 18. století, o barokní šlechtě, o jejím tlaku na revizi Obnoveného zřízení zemského nebo knihou o pragmatické sankci. Srov. Valentin URFUS, *19. 4. 1713. Pragmatická sankce. Rodný list podunajské monarchie*, Praha 2002; TÝŽ, *Rodinný fideikomis v Čechách*, Sborník historický 9, 1962, s. 193-237; TÝŽ, *Stát a církev v návrhu na revizi zemského zřízení v Čechách v první třetině 18. století*, Právně-historické studie (dále PHS) 23, 1980, s. 147-160; TÝŽ, *Nejvyšší zemský sudí František Karel Přehořovský, barokní velmož, právník a ekonom v Čechách na počátku 18. století*, PHS 31, 1990, s. 194-207; TÝŽ, *Václav Arnošt Markvart z Hrádku, šlechtický právník, zemský hodnostář a manufakturní podnikatel. K problematice feudálního stavovství v pobělohorských Čechách*, PHS 29, 1989, s. 91-101; TÝŽ, *K finanční pravomoci českého sněmu v druhé polovině 17. století*, PHS 15, 1971, s. 95-112; TÝŽ, *Pokus o revizi moravského zemského zřízení na počátku 18. století a tzv. „Elaboratum Moravicum“*, ČMM 89, 1970, s. 46-65 a řada dalších.

historiografii. V tomto ohledu je typické, že máme k dispozici pouze téměř třicet let starý životopis tohoto panovníka, jenž navíc pochází z pera amerického historika Charlese W. Ingra.⁴ Z tohoto důvodu bylo sepsání Josefovy biografie s poukazem na jeho vládu v českých zemích více než žádoucí a já osobně jsem otevřel recenzovanou knihu plný očekávání. Už zde však musím prohlásit, že byla naplněna jen částečně.

V. Urfus se pokusil sepsat vícevrstevný životopis Josefa I., a proto se ve své knize zabýval nejen jeho osobním životem (hlavně s. 23-46, 160-161), ale i celou řadou dalších otázek. Velký prostor byl věnován jeho zahraniční politice v Římsko-německé říši a Itálii v rámci válek o španělské dědictví (s. 14-18, 46-59, 122-129, 130-143). Stručně se autor snažil vyrovnat i s jeho podílem na vyřešení uherské otázky během povstání Františka II. Rákocziho (s. 154-159). Josefovy vnitřní politiky – a v těchto pasážích je dílo nejpřínosnější, protože V. Urfus zde vycházel z vlastních výzkumů – se týkaly kapitoly věnované zasedání a činnosti komise pro opravu Obnoveného zřízení zemského (s. 73-85), ekonomické situaci v českých zemích (s. 86-108), novému trestnímu zákoníku (s. 109-121) či jeho postoje k církvi (s. 144-153).

Za zásadní nedostatek práce považují to, že autor nepracoval s nejnovější literaturou, a to zejména se studii pojednávajícími o dějinách habsburského dvora⁵ nebo o uherské otázce. V seznamu literatury se nachází pouze jediná zahraniční studie sepsaná po roce 1989 a ta se zabývá obecně dějinami rakouského práva. Podobně z česky psané literatury se v bibliografickém seznamu vyjímá jen jedna kniha vydaná po roce 2000! Typické je v tomto ohledu jeho konstatování na s. 164, kde za nejnovější literaturu k době Josefa I. považuje práce E. Wintera a J. Hanzala z šedesátých až osmdesátých let 20. století. Také například v uherské problematice je autorovou největší autoritou starší práce, konkrétně dnes již klasické dílo J. Macúrka z roku 1934.

Z toho, co bylo napsáno, je zřejmé, že čtenář řadu věcí v práci nenalezne. Musí se obejít bez partií, které by reagovaly na otázky, které dnes hýbou výzkumem raně novověkých dějin habsburské monarchie.⁶ Nenašel jsem zde například

⁴ Charles W. INGRAO, *In Quest and Crisis. Emperor Joseph I and the Habsburg Monarchy*, West Lafayette 1979 (německý překlad TÝŽ, *Josef I. Der "vergessene" Kaiser*, Graz-Wien-Köln 1982).

⁵ Markantní je především neznalost prací Stefan SIENELL, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt am Main u. a. 2001; Andreas PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre. Der höfische Adel am Kaiserhof Karls VI. (1711-1740)*, Darmstadt 2003; Jeroen DUINDAM, *Vienna & Versailles. The Courts of Europe's Major Dynastic Rivals, 1550-1780*, Cambridge 2003 nebo příspěvků ve sborníku Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (=Opera historica 10).

⁶ Autor vůbec nepracoval s novými syntézami dějin habsburské monarchie Thomas WINKELBAUER, *Ständefreiheit und Fürstenmacht: Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter, I*, Wien 2003 (=Österreichische Geschichte, 1526-1699) a Karl VOCELKA, *Glanz und Untergang der höfischen Welt. Repräsentation, Reform und Reaktion im habsburgischen Vielvölkerstaat*, Wien 2001 (=Österreichische Geschichte, 1699-1815).

důkladnější zakotvení Josefa I. do společnosti jeho dvora⁷ nebo pojednání o prostorových dimenzích jeho života včetně pasáží o jeho sídlech, ceremoniálu a úrovni bydlení, jak tyto otázky analyzovali rakouští umělečtí historikové.⁸ Mimo to ani v nejzdařilejších kapitolách o vnitřní politice Josefa I. v českých zemích V. Urfus nereaguje na nové výsledky bádání, které přinesl například P. Maťa.⁹ Navíc se zde občas vyskytují velmi diskutabilní teze o šlechtě či merkantilismu (s. 59, 77-78, 108). Autorův pokus o životopis Josefa I. tak zůstal podle mého názoru v mnohém za očekáváním, protože se stal shrnutím názorů vyslovených do konce minulého století. V dnešní době, kdy dochází k velkému rozmachu výzkumu habsburského dvora v České republice, Maďarsku, Rakousku, na Slovensku i jinde, je taková biografie již v mnoha ohledech nevhovující.

Jiří Kubeš

FRITZ, Wolfgang, *Für Kaiser und Republik. Österreichs Finanzminister seit 1848*, Wien 2003.

Ačkoliv název je poměrně jednoznačný, přece jenom může vzbudit naději, že na sebe konečně někdo vzal nejednoduchý úkol zpracování dějin finanční správy daného prostoru, které nejsou v přiměřeném rozsahu k dispozici dokonce ani pro období habsburské monarchie. Tato očekávání kniha Wolfganga Fritze sice nespĺňuje, přesto jde o titul velmi zajímavý. Na více než 300 stranách je v chronologickém pořadí sestaveno 62 medailonů zachycujících profesní a částečně i osobní životopisy šéfů ministerstva financí ve Vídni, počínaje „krejčovským synkem ze Znojma“ Karlem Kübeckem a konče Mag. Karl-Heinzem Grasserem, který své působení v budově v Himmelfortgasse ve Vídni zahájil 4. února 2000. Tato linie je přerušena pouze pro léta 1938-1945, kdy Rakousko nemělo ministra financí. Jen tato část knihy je, s odkazem na celkovou neprobádanost situace, skutečným osmi stránkovým přehledem systému finanční správy z doby okupace, i když ani tady se autor neubráníl vyprávění osudů, většinou těch neblahých, několika z vysokých úředníků.

⁷ Zmínky o nejvýznamnějších osobnostech dvora Leopolda I. a Josefa I. na s. 41-46 opakují jen chybě známa fakta. Navíc jsou tyto pasáže zjednodušující, u řady osob autor nerozepisuje jména, ačkoliv to jinak dělá, a vyskytují se zde i faktografické chyby (třeba hrabě Salaburg přece nemohl být „předsedou“ dvorské komory!).

⁸ Srov. např. Friedrich B. POLLEROSS, *Tradition und Recreation. Die Residenzen der österreichischen Habsburger in der frühen Neuzeit (1490-1780)*, Majestas 6, 1998, s. 91-148; Christian BENEDIK, *Repräsentationsräume der Wiener Hofburg in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts*, in: Das 18. Jahrhundert und Österreich 6, 1990/1991, s. 7-21.

⁹ Petr MAŤA, *Der Adel aus den böhmischen Ländern am Kaiserhof 1620-1740. Versuch, eine falsche Frage richtig zu lösen*, in: V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Šlechta*, s. 191-233; TÝŽ, *Český zemský sněm v pobělohorské době (1620-1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády?*, in: Marian J. PTAK (red.), *Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku*, Opole 2000, s. 49-67.

Přes uvedené přerušení jsou pro autora dějiny ministerstva financí kontinuální záležitostí. Výrazný správní předěl roku 1867 a změny související se vznikem Rakousko-Uherska řeší tak, jak mu velí logika právního stavu a správních změn. Kontinuálním je pro něj ministerstvo financí pro země na říšské radě zastoupené, tedy pro Předlitavsko, nikoliv stále nevýznamnější společné říšské ministerstvo financí. Dokonce nereflakuje ani tu drobnost, že se rakouské ministerstvo na čas přestěhovalo do jiné budovy v Johannesgasse (jak o tom svědčí Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes österreich für das Jahr 1868 a z let následujících Hof- und Staats- Handbuch der österreichisch-ungarischen Monarchie) a do „tiché a elegantní boční ulice, spojující rušnou Kärntner Straße a skvostný Parkring“, tedy do Himmelfortgasse 8, se vrátilo až v okamžiku, kdy z říšského finančního ministerstva zůstalo, obrazně řečeno, pár úředníků.

Autor považuje ministra financí ve struktuře státního aparátu i politických seskupení za druhého, resp. třetího muže v zemi. Z toho vychází i jeho úhel pohledu na popisované osoby. Jejich význam, resp. možnosti a jejich naplnění, případně fiasko, poměřuje vztahem ministra financí k císaři a k právě ve funkci jsoucímu předsedovi vlády. V dobách první i druhé republiky, kdy už nebyl ve hře císař, zůstal měřítkem především úřadující premiér, ale pozvolna začala být reflektována role všeobecné politické konstelace v té které době. Autor považuje ministry financí nejenom za vlivné tvůrce finančních koncepcí nebo například měnové politiky, ale také za ty, kteří byli odpovědni za naplnění státní pokladny a třeba i za hospodářské problémy státu. Téměř všechny ministry financí habsburské monarchie považuje více za finanční, právní či národohospodářské praktiky, méně za politiky, i když mnohým z nich neupírá i poměrně úspěšné naplnění těchto ambicí. Vychází z toho, že většina z těch, kdo se dostali (někteří i opakovaně) na místo ministra financí, před tím prošla službou státního úředníka, i když ne všichni nutně ve finanční správě. Nešlo tedy v pravém slova smyslu o profesionální politiky, jen málo z nich postupně vystřídal více ministerských křesel různých resortů. Tato situace se poněkud změnila po první světové válce, kdy muži ze státního i samosprávného finančního úřednictva byli stále častěji nahrazováni profesionálními politiky, jejichž odborná kvalifikace ležela zcela mimo resort financí. A konečně zhruba od 60. let 20. století považuje autor ministry financí výhradně za politiky, náležející do stranických, případně volebních seskupení dané vlády.

Autor se nemohl vyhnout vztahům k zahraničí, protože tento resort neobnášel pouze vnitropolitické otázky, ale v některých případech se neubrnil poněkud naddimenzovanému srovnávání rakouských ministrů financí, s „jejich slavnějšími kolegy na Sprévě“. Ovšem ne vždy z jeho hodnocení tí „slavnější“ vychází vítězně. Jako příklad může sloužit srovnání doby, kdy se obě země, a jejich ministři financí na předních a velmi sledovaných místech, musely vyrovnávat s následky první světové války.

Práce je napsaná bez použití poznámkového aparátu, velmi svižně a mnohdy jazykem, který odpovídá spíše publicistice než odbornému dílu, ovšem závěrečný seznam využitelných zdrojů informací je opravdu důkladný a rozsáhlý. Šlo tedy

o to, představit uceleným a poměrně koncepčním způsobem ministry financí nejenom odborné, ale celkem jistě i laické veřejnosti. Zaujmout ji a tím vlastně představit, ve světle poměrně příznivém, i když rozhodně ne jednostranně kladně a bez kritické roviny, ministerstvo financí jako důležitou a funkční složku státní správy. Ve stejně svižném stylistickém duchu jsou, mnohdy jen jakoby mimochodem, podány velmi závažné informace, jako například o světově zakladatelské koncepci Dr. Emila Steinbacha o sociálním pojištění, které především v dělnické sféře znamenalo skutečně mnoho, a podobně. Nejenom formální lahůdkou pro zasvěcené je přitom nepochybně autorům vytříbený smysl pro „úřednické jemňůtky“ (tak, jak si je vypěstovala v dobrém i zlém především právě habsburská monarchie) ve všech rovinách i historických epochách.

Ačkoliv není bezpodmínečně nutné akceptovat všechny autorovy názory (například ten, podle kterého celá reforma státní správy, jež vstoupila v platnost od počátku roku 1850, vzešla z revoluce roku 1848 stejně tak, jako první podoba ministerstva financí), povinně by si každý čtenář měl u této práce přečíst autorův úvod, dokonce i ti, kdo jinak úvody zásadně nečtou. Je v něm totiž úvaha, která celé práci dává ještě jednu rovinu, nejenom tu jasně patrnou historickou a popularizační. Jeden z odstavců tam začíná poněkud patetickým konstatováním, že sova Minervina, jak je všeobecně známo, začíná svůj let teprve ve večerních hodinách, lépe řečeno za soumraku. Kniha o ministerstvu financí je veřejnosti předložena až 155 let po jeho vzniku. Nestalo se tak, podle autora, proto, že je to dostatečná doba, kterou je možné popisovat. Po 155 letech od vzniku tohoto svého novodobého ministerstva se Rakousko jako součást Evropské unie integrovalo do jejího hospodářského a měnového prostoru a zásadní cíle a kroky finančnictví a měnové politiky podléhají evropské právní linii a kontrole „Bruselu“. Na druhou stranu rakouský ministr financí má opět možnost svým způsobem vstupovat do hospodářského prostoru, který kdysi tvořil starou monarchii. Kruh se uzavírá? Nebo je lépe pozapomenout na státní správu a ptát se, jak že to bylo s tou sovou?

Marie Macková

OKURKA, Tomáš, *Všeobecná německá výstava v Ústí nad Labem roku 1903 v kontextu dobového výstavnictví*, in: *Němci v Českých zemích / Die Deutschen in den Böhmischen Ländern 4, 2005, s. 5-129.*

Upravená verze Okurkovy diplomové práce, kterou zmíněná stať je, by si možná byla zasloužila delší podtitul. Německá výstava z roku 1903 totiž nebyla zajímavá a významná jen v kontextu dobového výstavnictví, ale také – a z našeho dnešního pohledu zřejmě nepoměrně více – v kontextu dobových česko-německých vztahů v Českých zemích. Velmi zřetelně se totiž na ní odrážela skutečnost, že soupeření obou národů se promítalo do všech oblastí života včetně hospodářství, jehož vysokou úroveň na německé straně měla výstava představit.

Nicméně je třeba zdůraznit, že ve vlastní práci autor již tyto souvislosti neponechal stranou ani nepodcenil. Na prvních stranách přibližuje předcházející vý-

voj výstavnictví jako takového v zahraničí i v habsburské monarchii, zvláštní pozornost je zde právem věnována Všeobecné zemské výstavě v Praze 1891 a okolnostem její přípravy a průběhu. Autor oprávněně dospěl k závěru, že „více než uspokojivý výsledek Jubilejní výstavy dodal Čechům značného sebevědomí“ (s. 17) a že pozdější německé výstavy byly příznakem vyrovnávání se českých Němců s úspěchem Čechů v roce 1891. Je škoda, ale vzhledem k povaze diplomové práce lze pochopit, že autor v předhistorii ústecké výstavy 1903 píše podrobněji pouze o výstavách v severních Čechách. Na druhou stranu je zřejmé, že nejvíce výstav se konalo právě s této oblasti s dlouhou a bohatou průmyslovou tradicí.

Část věnovaná samotné výstavě v roce 1903 je uvedena charakteristikou města Ústí nad Labem v dané době, jeho demografických poměrů, hospodářského a také politického významu, tedy důvodů, proč měla být výstava uspořádána právě tam. O vlastní výstavě se pak můžeme dovědět téměř vše do nejmenších podrobností: kdo se o ni zasloužil, jak se připravovala, jak se vybíraly prostory, odkud byla přestěhována konstrukce pro hlavní pavilon, na čem byla založena propagace a jak protektor výstavy arcivévoda Ferdinand Karel výstavu zahájil.

Podrobný popis jednotlivých výstavních pavilonů čtenáři zprostředkuje působivý obraz počátku 19. století a prostředí tehdejších výstav obecně, bez ohledu na národní příslušnost pořadatelů. Nicméně nelze opomenout – a autor ani neopomenul – rozměr národnostního soupeření, který se v Ústí také nesmazatelně zapsal. Zaujme například zmínka o kasičce umístěné v prostoru výstaviště, do níž měli návštěvníci vhazovat finanční příspěvky ve prospěch německých škol v Orlických horách a sirotčince v Třebenicích. Německý tisk po skončení výstavy plným právem kritizoval výsledek: od zhruba 600 000 návštěvníků se vybralo pouhých 487 K a 21 marka. Důležitý je autorův postřeh o malém zastoupení národopisných prvků na německých výstavách dané doby ve srovnání s výstavou roku 1891 (Česká chalupa) – „příčiny rozdílného zájmu je třeba hledat jistě v tom, že v lidové kultuře Češi viděli nejvýraznějšího zástupce skutečné české kultury a byla tak zásadním prvkem jejich etnické identifikace, zatímco v německém prostředí v Čechách lidová kultura takovou úlohu nehrála.“ (s. 61) V kapitole věnované vystavovatelům – poměrně krátké – se bohužel nevyskytuje žádná zmínka o jejich národnostním složení. Přestože organisátoři výstavy národnostní otázku úmyslně nezdurazňovali, v průběhu výstavy se projevovala, jak je zřejmé z dalšího výkladu. I pokud byli všichni vystavovatelé německého jazyka, ať už z Rakouska-Uherska, nebo z jiných zemí, mělo by to být uvedeno. Německo-české protiklady se – příznačně – nejvíce odrazily v proslovech politiků při zahájení výstavy a v tisku (s. 67 an.), zde T. Okurka uvádí celou řadu zajímavých citátů a postřehů.

Poutavým prvkem Okurkovy práce je srovnání ústecké výstavy s výstavou podobné povahy v Liberci, jež proběhla o 3 roky později (s. 87 an).

Práci doprovázejí četné odkazy na starší i novou literaturu k tematiku jak výstavnictví, tak česko - německých vztahů, a to domácí i cizojazyčnou (německá, anglická), důležitým zdrojem byl samozřejmě dobový tisk, stranou pozornosti by neměla zůstat ani hodnotná obrazová příloha.

Text Tomáše Okurky je třeba považovat za velmi zajímavý a přínosný. Týká se především dějin hospodářských, ovšem v potřebné míře zastoupený prvek politických dějin práci zařazuje do dobových souvislostí a zprostředkovává podrobný a barvitý pohled jak na výstavnictví v Českých zemích na přelomu 19. a 20. století, tak na okolnosti, které je ovlivňovaly, včetně silícího německého obranného nacionalismu, bez něž by obraz doby zůstal neúplný.

Tomáš Jiránek

BADINTER, Elisabeth, *Tudy cesta nevede. Slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu*, Praha: Nakladatelství Karolinum 2004, 145 s. ISBN 80-246-0885-5.

Francouzská historička a socioložka Elisabeth Badinterová není v Čechách příliš známá. Občas se jejím jménem ohánějí historikové (Richard van Dülmen, Klaus Arnold aj.), pohoršení jejím brilantním vyvrácením „posvátné pravdy“ o biologické a podmíněnosti a věčné existenci mateřské lásky.¹⁰ Stručně řečeno, česká nakladatelství mají vůči Elisabeth Badinterové, autorce zhruba dvou desítek monografií či edicí,¹¹ dluh. Je to škoda, neboť je citlivou editorkou, výbornou sociologizující historičkou i duchaplnou polemičkou. To dokazuje i nevelká knížka *Tudy cesta nevede. Slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu*, která v překladu Aleny Lhotové vyšla v nakladatelství Karolinum.

Na zhruba 140 stránkách, s karteziánskou jasností, francouzským espritem, věcností a argumentační zakotveností podrobila autorka kritice základní dogmata – či chceme-li mýty – radikálního feminismu devadesátých let minulého století. Oproti mýtu násilí páchaného na ženách staví realitu násilí páchaného ženami, vedle ženské viktimizace (= žena je obětí maskulinního konstruktů) nabízí fakta o utlačovaných mužích, vedle konstruktů násilné mužské sexuality klade reálný obraz sexuality ženské (kde je základní premisou „Staneš se otcem, jen když budu chtít a až budu chtít“). Kritice podrobuje problém sexuálního obtěžování, mýtus „mateřského instinktu“ i mýtus povinného kojení.

Autorka vychází ze situace, která nastala v sedmdesátých letech minulého století: ve Francii se k moci se dostala levice a umožnila ženám přístup na trh práce. Díky ekonomické nezávislosti, díky antikoncepci a právu na umělé přerušování těhotenství získaly ženy moc, o jaké se jim po staletí nesnilo. Sedmdesátá léta předznamenala konec patriarchátu. Rozplynul se tradiční obraz ženy, došlo k výměně rolí, ke „konfúzi pohlaví“. Francouzky, stále nedotčené novou vlnou

¹⁰ Srov. Elisabeth BADINTER, *L'Amour en plus. Histoire de l'amour maternel (XVIIe siècle - XXe siècle)*, Paris 1980. Další vydání jsou z let 1981, 1982, 2001. Slovenský překlad: *Materská láska: od 17. storočia po súčasnosť*, Bratislava 1998. V témže nakladatelství vyšla o rok později i práce *XY. Identita muža*.

¹¹ Vedle výše uvedených srov. např. *L'Un est l'autre: des relations entre hommes et femmes*, Paris 1986; *Émilie, Émile: l'ambition féminine au XVIIIe siècle*, Paris 1983; *Les passions intellectuelles*, Paris 1999. Všechny tyto práce vyšly minimálně ve dvou vydáních.

amerického feminismu, řešily dva okruhy problémů, jenž mohou připomínat českou polistopadovou realitu: problém „dvojí směny“ a „nepochopitelné bohorovnosti mužů“, tedy skutečnost, většina mužské populace nepřijala „pravidla hry na rovnost“ a ženy nadále vykonávají (vykonávaly) v rodině a domácnosti 3/4 domácích prací (s. 9-10).

Zhoršení přinesla hospodářská krize na prahu 90. let, kdy nezaměstnanost postihla hlavně ženy. Na tuto skutečnost reagoval rovněž francouzský feminismus, už ovlivněný radikální americkou ideologií. Z módy vyšly *superženy*, snadno zvládající profese i tradiční ženské role, do centra pozornosti se dostalo sociální a sexuální násilí na ženách (někdy splývá v jedno), tedy model ženy-oběti, „viktimitizační“ postup. „Viktimitizace ženského pokolení umožňuje sjednotit pod společný prapor postavení žen a feministický diskurz,“ (s. 13), říká Badinterová a dodává, že neustálým zdůrazňováním útlaku ženy ztrácejí feministky kredit u mladé generace, která tento *útlak* nevnímá. Badinterová upozorňuje na několik úskalí, která z dané situace vyplývají: především se jedná (naštěstí jen ideologicky) o krok zpět: platí-li tato východiska, jakého reálného pokroku dosáhl feminismus během posledních patnácti let? A odráží vůbec současný feministický diskurz starosti a problémy většiny žen? Vždyť takto pojímanému feminismu nejde o vyjasnění ženského a mužského paradigmatu, nejde mu o vytvoření teorie vztahů mezi pohlavími, ale o obžalobu druhého pohlaví. Přičemž – na rozdíl o klasické práce Simone de Beauvoir – druhým pohlavím zde nejsou ženy, ale muži. Současná feministická ideologie nehledá „karteziánská kritéria pravdy“, ale zobecňuje, paušalizuje. Paušalizování je ale pracovní metodou politiky, nikoli vědy...

Logice paušalizace, které se nejlépe daří v sexualitě, se autorka věnuje na několika stránkách. Popisuje genezi tématu sexuálního útlaku ženy (patří sem téma znásilnění, sexuálního obtěžování a pornografie), které bylo na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let nastoleno v USA.¹² Práce Andrey Dworkinové a Catharine MacKinnonové ovlivnily na počátku devadesátých let francouzské zákonodárství. Zákon o sexuálním obtěžování přijal Evropský parlament, dokonce ve znění, které znemožňuje rozlišit mezi „objektivitou a subjektivitou, realitou a domněnkou“ (s. 27).

Na módní studie o mužském násilí reaguje Badinterová otázkou po kvalifikaci násilníka: „Je psychopat, sadista, sprosták? Nebo si máme myslet, že násilí, které se definuje na základě touhy vládnout, je nedílnou součástí mužství, či jinými slovy, že mužské násilí je patologická vada nebo nezvládnutelný pud, který k mužům bytostně patří?“ (s. 57).

Aby bylo jasno, Badinterová násilné činy vůči ženám nijak nebagatelizuje, ztotožňuje se s přesvědčením, že tento typ sociální patologie existoval a existuje, nepopírá závažnost znásilnění, sexuálního obtěžování ani ostudnost pornografie, ba

¹² Suzan BROWNMILLER, *Against our Will. Men, Women and Rape*, New York 1975; Catherine MACKINNON, *Sexual Harassment of Working Women*, New York 1979; Andrea DWORKIN, *Pornography. Men Possessing Women*, New York 1981.

ani zásluhy feminismu, který na tuto problematiku upozornil. Odmítá však zavlečení „statistiky do služeb ideologie“ a poukazuje na skutečnost, že téma znásilnění inspirovalo několik radikálních feministek k podivné hře se statistickými údaji.¹³ Autorka doporučuje – zcela v duchu kategorie občanských svobod, které koncepcí tvoří páteř francouzského a severoamerického politického i sociálního myšlení, vytvoření mechanismů, jimiž by byly ženy i muži (!) vedeni k tomu, aby se snažili bránit samy, v rámci existujících legislativních možností respektujících svobodu a čest každého jedince. Autorka uzavírá: „Formálně se to sice nepřiznává, ale odsuzování mužských excesů vystřídalo neúprosné pranýřování mužského pohlaví. Na jedné straně Ona, bezmocná a utiskovaná žena, na druhé On, násilník, pán a vykořisťovatel.“(s. 36).

V pasáži věnované filozofické reflexi „viktimizace“ se Badinterová vrací k někdejší prudké kritice *Druhého pohlaví* Simone de Beauvoir. Podle radikálního feminismu podceňovala prý filozofka rozdílnost obou pohlaví, popírala existenci ženské identity, hlásala abstraktní univerzální ideál, který byl ve skutečnosti jen maskou mužského ideálu. Ona a její žákyně tak údajně uvízly v „pasti androcentrismu“(s. 37). Jak snadné je tuto – někdy až zběsilou nenávist – vysvětlit: S. de Beauvoir tvrdošijně odmítala definovat ženu na základě mateřství, v duchu existencialismu prosazovala věc svobody proti přírodní nutnosti. To nový feminismus odmítá a sám si splétá epistemologickou smyčku: jak nově definovat ženskou podstatu a neupadnout do starých klišé? Všimněme si, že i v českém prostředí je ženská identita stále ukotvována víc v mateřství než v sexualitě, a to navzdory „odkládání“(jde vůbec o odkládání?) mateřství (do pozdějšího věku?), navzdory povýšení sexu na hnací motor civilizace. Navíc, pokud mateřství vychází z přírody (jak houževnaté je to staré klišé: žena je příroda, muž je civilizace!), pokud je vzájemná láska muže a ženy dána přírodou, proč není lidstvo od přírody jen a jen heterosexuální? Dodejme, že ke cti feminismu patří přece tolerantní postoj k homosexualitě...

Přesvědčení radikálního feminismu o stále přetrvávající mužské dominanci spočívá oprávněně jednak v přetrvávající dominanci ekonomické a finanční (to Badinterová nepopírá: i když jsou ženy vzdělanější než muži, počet nezaměstnaných žen je vyšší než počet nezaměstnaných mužů, také „skleněný strop“ je realitou), jednak ve feministickém konstrukt maskulinity. Radikálnímu feminizmu do jisté míry uniká, že tento konstrukt se i v současnosti liší v závislosti na typu kultury. Zmíněný konstrukt „mužství“ i „ženství“ je někdy ovšem zábavný. Jako příklad uvádí Badinterová radikální francouzský feminismus (Luce Irigaray), jenž nastoluje téma „ženského nacionalismu“, „jedinečnosti ducha, schopností a emocí, které z žen činí entitu radikálně od mužů odlišnou a mužům nepřizpůsobitelnou“ (s. 50). Skvělé východisko pro idealizace žen, které na rozdíl od muže, „tradičního masožravce“, někdy i „lidožrouta“, podrobujícího si za účelem nasycení přírodu, jsou

¹³ MacKinnonová tvrdí, že 44% amerických žen zažilo znásilnění nebo pokus o znásilnění. K podobné manipulaci s čísly dochází údajně i ve Francii. E. BADINTEROVÁ, *Tudy cesta*, s. 28.

ženy vedeny „mateřskou ctností, proto národ žen stojí na opačné straně“, proto je feminismu zajedno s ekologií a vegetariánskou filosofií (s. 50)!

Za zcela objevené je třeba považovat pasáže o ženském násilí – vždyť postulát, že ženám by mělo být násilí cizí nejen z důvodů biologických, ale i kulturních, ovlivňuje většinu současných prací o násilí. Není fenoménem současným, jak upozorňuje Badinterová, doklady ženského násilí nalezneme v archivech, připomeňme „gilotinové fúrie“ za francouzské revoluce,¹⁴ účast žen na dvou nejkrutějších genocidách 20. století, a to v nacistickém Německu a africké Rwandě (nevíme, jakou roli sehrály při genocidě v Kambodži). Ve všech těchto případech byly ženy zmobilizovány a stejně jako muži se identifikovaly s agresorem a skupinovou agresí. Nicméně s přesvědčením Badinterové, že násilnický potenciál v ženách vždy byl a stále je a že to dokazují ženy obviněné z vraždy dítěte či manžela, nelze souhlasit bez výhrad. Třebaže jsou uvedené zločiny gendrově vyhraněné, docházelo k nim většinou pod závažným sociálním tlakem a s agresí neměly zpravidla nic společného.¹⁵ Obvinění žen z násilných sexuálních činů (s. 66) se pak vyskytovala zcela výjimečně. Ale jak dlouho ještě obstojí zatím oprávněné tvrzení, že ženy se na násilných činech podílejí méně než muži? Vždyť v posledním desetiletí roste násilí, jehož se dopouštějí nezletilé dívky, současně přibývá mužů, kteří se stávají oběťmi agrese páchané ženami.

Další problémový okruh, jehož si E. Badinterová všímá, je sexualita ženy, respektive postoje feministů k sexualitě, hlavně ženské. Anarchistický feminismus chtěl v souladu s požadavky osmašedesátníků rozmetat patriarchát, vládu mužů nad ženami. Bitva o antikoncepci a umělý potrat, tedy bitva o právo kontroly nad oplodněním, byla oprávněně vyhrána, ženy dosáhly nové sexuální svobody, především ony mohly rozhodnout o svém těhotenství. První generace feministek tak přispěla k osvobození ženy, ale zároveň k zbanalizování sexuality. Proto začala druhá vlna feminismu sexualitu opět sakralizovat: banalizace prý přinesla údajně mužům prospěch, ale ženy poškodila. Žena se stala se věcí, kterou může kdokoli odhodit. Ruku v ruce s těmito výhradami šly i úvahy o podstatě mužské (neurvalá, násilná, dobyvačná) a ženské (něžná, křehká a věrná) sexuality. Radikální závěr byl jasný: tyto dva modely jsou nekompatibilní. Tak se aktuální feminismus vedle viktimizace dovolává i diferencionalismu. Jeho krédo lze shrnout dvěma základními postuláty:

- ženy jsou vždy oběťmi mužů a potřebují zvláštní ochranu;
- ženy se od mužů liší svou podstatou a v rovnosti pohlaví se tato odlišnost musí zohlednit.

Ve stejné době, kdy došlo k rozvíření tématu viktimizace a diferencionalismu, prosadil feminismus svůj způsob myšlení ve většině společnosti a své ochránářské zákony zdatně obhájil i na politickém fóru. Z ideologické bitvy vyšel vítězně, vlád-

¹⁴ Srov. Dominique GODINAU, *Citoyennes tricoteuses: les femmes du peuple à Paris pendant la Révolution française*, Aix-en-Provence 1988 (Paris 2004).

¹⁵ Srov. např. Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004, s. 313 an.

ne značným morálním vlivem a mocí, která mu umožňuje svalovat veškerou vinu na muže. A tak nelze nevidět, že muži se začínají občas považovat za oběti nespravedlivého obvinění a vývoje, který jim byl vnucen.

Je pochopitelné, že se Badinterová ozvala rovněž proti „mateřskému instinktu“ – vždyť na vyvrácení jeho historické podmíněnosti je založena její práce, která v roce 1981 vyvolala bouři nesouhlasu.¹⁶ V práci *Tudy cesta nevede* se na základě stejných metodických východisek ohradila proti některým francouzským feministkám, které ze schopnosti rodit a vztahu matky k dítěti učinily základ etiky, případně které povýšily mateřskou lásku na model ženské starostlivosti. Popírá i mýtus kojení a znovu se přimlouvá, aby „se ženám ponechala možnost svobodné volby odpovídající jejím osobním přáním a zájmům.“ (s. 139). Imperativ osobní svobody a respekt k ženské identitě se skutečně neslučují s jakýmkoli dirigismem...

Přetrvávající problémy rovnosti obou pohlaví neřeší ani viktimizace, ani diferencionalismus. Muži a ženy netvoří oddělené bloky, zdůrazňuje Badinterová: ve volbách nehlasujeme podle pohlaví, ale podle svých zájmů a politického přesvědčení (s. 134). Mezi mužem a ženou stejného společenského a kulturního postavení je mnohem méně rozdílů než mezi dvěma muži nebo ženami z různého prostředí – rozdíly mezi pohlavími jsou ve srovnání se sociálními rozdíly maličkostí. Což nesporně platí i pro českou společnost.

„Je pravda“, uzavírá Elisabeth Badinterová, „že stereotypy minulosti, cudně zvané ‘naše jistoty’, nás svíraly jako v kleštích, ale zároveň i uklidňovaly. Jejich rozbití dnes znepokojuje spoustu lidí. Řada mužů spatřuje v zániku starých stereotypů příčinu pádu svého impéria a ženám to nechce jen tak darovat. Mnohé ženy proto naslouchají svůdným hlasům volajícím po zavedení nového morálního řádu, jehož předpokladem je vytyčení nových hranic. To je past, do níž by se ženy neměly chytit, jinak přijdou o svou svobodu, zbrzdí pochod k rovnosti a otevrou cestu k separatismu.“ (s. 145)

Nezasvěcený čtenář bude možná postrádat potřebný kontext několikrát zmiňovaného feministického diskurzu: chronická neschopnost českých médií informovat objektivně o základních kategoriích feminismu tak bude opět sklízet plody. Pro toho, kdo danou problematiku sleduje, se knížka Elisabeth Badinterové stane příjemnou, čtivou a chytrou korekturou paradigmat anglosaského feminismu, v českých zemích poněkud jednostranně prosazovaného.

Milena Lenderová

¹⁶ Viz pozn. č. 1.

Ztracený deník sovětské školačky Niny Lugovské. 1932-1937. Unikátní svědectví z dob stalinismu, Praha: Práh 2004, 230 s., obr. příl., ISBN 80-7252-098-9.

O významu ego-dokumentů, tedy korespondence, memoárů a deníků, jako historického pramene nikdo nepochybuje. V poslední době jsou na výsluní pozornosti nejen coby unikátní pramen snad pro všechny segmenty historického bádání, ale rovněž jako historický dokument *sui generis*. Především ve Francii a Německu vycházely a stále vycházejí četné edice všech těchto žánrů, nicméně také v našich zemích podobných titulů utěšeně přibývá: třebaže průkopnictví náleží historikům raného novověku, v současné době jsou nejpočetnější edice ego-dokumentů z nejnovějších dějin.

Vedle původních prací se objevují rovněž překlady – v roce 2004 zareagovalo nakladatelství Triáda rychle na nové a úplné vydání Deníku Anny Frankové, ve stejném roce vydalo nakladatelství Práh deník Niny Lugovské. Co do obsahu a formy jsou (původní) deníky srovnatelné: oba psala dospívající dívka žijící v podmínkách omezené osobní svobody, v ohrožení existence vlastní i existence rodiny, v obou případech měla pisatelka nesporný literární talent a snahu psát – až už to u osobních deníků bývá – nejen pro vlastní potřebu. Oba dokumenty by měly být jímavou a současně trýznivou literární výpovědí nespokojeného, nejistého, hledajícího a doufajícího mládí. Autorky se zajímaly o svět kolem, procházely generačními střety s rodiči, zápolily s pubertou obtížně prožívanou ve stísněném prostoru, rády četly, byly rády středem pozornosti, pochybovaly o svých schopnostech a svém vzhledu. V obou případech lze rozhodnutí vydat jejich deník (ostatně první vydání Deníku Anny Frankové vyšlo už roku 1947 a knížka rychle si získala čtenářskou oblibu) považovat za legitimní.

Řekněme hned na úvod, že první z počínů byl výrazně zdařilejší. Editor přistoupil k již úplnému textu nejen s nezbytnou pečlivostí, ale i úctou. Podobně postupoval i český vydavatel – výsledkem je unikátní a pečlivá edice, vynikající překlad a hezky vypravená knížka. Téměř nic z toho nelze říci o *Ztraceném deníku sovětské školačky Niny Lugovské*. V archivu byl objeven historičkou Irinou Osipovovou, vydán nejprve anglicky, pak rusky, posléze italsky... Vydán z neskrývaných komerčních pohnutek, v polovičním rozsahu, přičemž kritérium výběru bylo takřka pouťové: i za cenu zkreslení (výmluva, že i v Deníku Anny Frankové „bylo nutné zkrátit původní text a ponechat pouze věci obecného významu“, s. 230, neobstojí, ostatně co jsou věci „obecného významu“?) přitáhnout zájem čtenáře, či spíše zákazníka. Vnitřní svět Niny Lugovské je potlačen ve prospěch světa vnějšího – text jakoby měl být výhradním svědectvím o sovětské společnosti v době stalinského režimu, o jeho zrudnosti a ničivosti. Uvedené potřebě je podřízen i ubohý vědecký (dá-li se vědeckým nazvat) aparát edice. Více než skrovná předmluva a doslov záměrně zkreslují skutečnost, existující vysvětlující poznámky jsou poněkud redundantní (český vydavatel taktně zamlčel, zda je převzal z vydání ruského, anglického či zda jsou jeho iniciativou); tam, kde bychom nějaké vysvětlení čekali, chybí. Podtitul *Unikátní svědectví z dob stalinismu*, jež přidal

český editor, komerční motiv – na rozdíl od předcházejících vydání – neskrývá. Ostatně ono „svědectví z dob stalinismu“ je natolik vypreparované, že kniha jako autentický dokument ztrácí hodnotu.

Ztracený deník sovětské školačky Niny Lugovské tak můžeme směle nazvat *ztraceným* edičním počinem.

Milena Lenderová

Antisemitismus na přelomu 19. a 20. století, Pardubice, 16. října 2005

Dne 16. 10. 2005 se v Pardubicích konala konference s názvem „Antisemitismus na přelomu 19. a 20. století.“ Hostitelem byla Katedra historických věd Fakulty humanitních studií Univerzity Pardubice. Akce se konala v prostorách univerzitní auly a byla zahájena vedoucím Katedry historických věd prof. PhDr. Petrem Vorlem, CSc., který přednesl krátkou uvítací řeč.

Vlastní přednes referátů byl zahájen po proslovu doc. PhDr. Václava Vebera. Jako první z přednášejících hostů vystoupila PhDr. Blanka Soukupová, CSc. z Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy s referátem „Protižidovské stereotypy v české společnosti na přelomu 19. a 20. století.“ Referentka podala srozumitelný souhrn faktů dotýkajících se židovské tematiky. Po úvodním exkursu k původu antisemitských stereotypů a jejich vývoji v čase se zaměřila na antisemitskou problematiku 19. století. Zmínila první použití slova antisemitismus, první konferenci k protižidovskému tématu a dotkla se i dvou afér spojených s antisemitismem, a to Dreyfusovy a Hilsneriády. Nastínila také postoj českých politických stran 19. století k otázce antisemitismu.

Následně vystoupil se svým referátem „Krvavá obvinění. Rituální aféry v Tiszaeszláru a Chojnicích“ Mgr. Zbyněk Vydra, Ph.D. z hostitelské Fakulty humanitních studií Univerzity Pardubice. Referent se zaměřil na krvavá obvinění, mající svůj počátek už ve středověku, a jejich renesanci v 19. století, zvláště jeho poslední čtvrtině. Na pozadí dvou modelových situací z Maďarska a Pruska přiblížil fenomén rituálních vražd a vytyčil společné rysy těchto v 19. století četných případů.

Jako třetí v pořadí přednesl referát „Český katolický antisemitismus na počátku 20. století“ doc. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D. z Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Zaměřil se na téma určení charakteru katolického antižidovství, které se prolínalo formou různých stereotypů celým stoletím. Na příkladu Jakuba Demla referent poukázal na příklon k moderním rasistickým myšlenkám. České katolické antižidovství v některých obdobích nabylo charakteru, který šel ruku v ruce s moderním rasistickým směrem. Zároveň zmínil názory, že právě německý nacismus a antisemitismus vedl k tomu, že se katolíci probrali ze svého tradičního antižidovství.

Na závěr vystoupil host z Fakulty humanitních studií Univerzity Hradec Králové, PhDr. Aleš Vrbata s tématem „Rasismus.“ Přinesl informace o prvotním

užití termínu rasismus, o politizování antisemitismu a o definici člověka podle rasy. Učení o rasách se stalo součástí antisemitismu až v 19. století.

Po posledním referátu byla zahájena diskuse, které se hojně účastnili Mgr. Michal Frankl z Tereziánské iniciativy, doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D. z Fakulty humanitních studií Univerzity Pardubice a PhDr. Petr Skalník z Fakulty sociálních věd Univerzity Pardubice, který přispěl s podnětným sociálně-antropologickým přístupem.

Konference se nesla v příjemném duchu, což bylo podpořeno velkým zájmem studentů, kteří zaplnili místo konání. Přesvědčila o splněném účelu a dokázala, že půda pardubické univerzity je vhodným místem pro konání historických konferencí.

Dita Jelínková